

**BİLİME VE EĞİTİME ADANMIŞ BİR KARİYER: ÇİĞDEM
KAĞITÇIBAŞI
Gökhan ARSLANTÜRK***

Özet: Çiğdem Kağıtçıbaşı, Türkiye’de psikoloji alanında çalışan araştırmacılar ve akademisyenler için başarılarla dolu bir kariyeri ifade etmektedir. Onun kültürlerarası psikoloji yazınına katkıları ve geride bıraktığı eserler alandaki bilimsel çalışmalara halen öncülük etmektedir. Özellikle çocuğun değeri çalışmaları ve aile değişim modeli, hem kültürlerarası alanda hem de Türkiye’de aile çalışmalarına ışık tutmaktadır. Yalnızca akademik kimliği ile değil sosyal sorumluluk projeleri ile de içinde yaşadığı topluma önemli katkılarda bulunmuştur. Bu çalışma, 2 Mart 2017 tarihinde yaşamını yitiren değerli bilim insanıyaşamına ve çalışmalarına kısa bir bakış sunmak amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çiğdem Kağıtçıbaşı, Kültürler Arası Psikoloji, Çocuğun Değeri Çalışmaları, Aile Değişim Modeli

**A CAREER DEDICATED TO SCIENCE AND EDUCATION: ÇİĞDEM
KAĞITÇIBAŞI**

Abstract: Çiğdem Kağıtçıbaşı, represent a succesful career for researchers and academics working in the field of psychology in Turkey. Her contributions to the literature of cross-cultural psychology and the works she left behind are still pioneering scientific studies in the area. Especially, the value of the children researches and the model of family change shed light on the cross-cultural field as well as family studies in Turkey. Not only with her academic identity but social responsibility projects have also contributed significantly to her society. This work was prepared to provide a brief overview of the life and work of the precious scientist who lost her life on 2 March 2017.

Key Word: Çiğdem Kağıtçıbaşı, Cross-cultural psychology, Value of The Children Researches, The Model of Family Change

*Dr.Psikolog, Kayseri Polis Meslek Eğitim Merkezi. g.arslanturk52@gmail.com

1. Hayatı ve Eserleri

1940 yılında İstanbul'da doğan Çiğdem ÇizakçaKağıtçıbaşı, eğitimci olan ailesinin de gözetim ve katkılarıyla lise eğitimini İstanbul'daki Amerikan kız kolejinde tamamladı.¹ Buradaderin bir kültür öğrenme deneyimi edindiğini, özellikle İngiliz ve Amerikan Edebiyatı, batı kültür ve değerleri ile felsefi bilgi birikimi kazandığını dile getirmektedir. Bu dönemde, Emerson ve Thoreau ile Amerikan aşkınlığı (transcendentalism) ile ilgilenmiş; Kierkegaard, Jaspers, Husserl, Heidegger ve Sartre gibi okumalarla Avrupa Fenomenolojisi ve varoluşçuluktan etkilenmiştir. İyi bir İngilizce eğitimi ve akademik başarı ile 1959 yılında buradan mezun olan Kağıtçıbaşı, lisans eğitimi için A.B.D.'ye gitti. Massachusetts'teki WellesleyCollege'de psikoloji alanında lisans eğitimi aldı ve 1961 yılında buradan mezun oldu. 1967 yılında Berkeley'deki Kaliforniya Üniversitesi'nde sosyal psikoloji alanında doktorasını veren Çiğdem Kağıtçıbaşı, Kaliforniya'da bulunduğu dönemde Oğuz Kağıtçıbaşı ile evlendi. Otoriter kişilik ve psikolojik etkileri üzerine yoğunlaşan çalışmalarının olduğu dönemde babasının ölümü üzerine ailesinin eğitim kurumunu çalıştırmada annesine yardımcı olmak için Türkiye'ye döndü. Genç kızıyla ilgilenirken tezini bitirdiği bu yılı "Gerçekten zor bir yıldır," diye ifade etmiştir. Meslek yaşamına 1969 yılında Ankara'da Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Bölümünde başlamış ve burada dört yıl çalıştıktan sonra 1973'ten kamu hizmetinden emekli olduğu 1995 yılına değin Boğaziçi Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak akademik çalışmalarını sürdürmüştür. Kağıtçıbaşı son olarak Koç Üniversitesi Psikoloji Bölümünde çalışmaya başlamıştır. Kağıtçıbaşı, ayrıca A.B.D.'de Berkeley, Columbia, Duke ve Harvard gibi saygın üniversitelerde misafir öğretim üyeliği görevlerinde bulunmuştur. 1982'de Dr. Kağıtçıbaşı, büyük ölçüde başarılı olan, Türkiye'de alandaki çalışmalara öncülük eden ve dünya çapında beğeniyle karşılanan sağlayan Türk Erken Destek Programını

1 Wellesley College, Alumnae Achievement Awards, 1997
“<https://www.wellesley.edu/alumnae/awards/achievementawards/allrecipients/cigdem-cizakca-kagitcibasi-61#RmFIJjPYLqSIHZKv.97> (Erişim tarihi: 08 Temmuz 2017).

(TurkishEarlyEnrichment Project) yönetmeye başladı. Bu program ile sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı çocuklara yardım etmek için çalıştı.²

Wellesley sonrasında Berkeley’de lisansüstü çalışmaları sırasında çok kültürlü ortam ve öğrencilik yıllarındaki Amerikalı, Avrupalı ve diğer kültürlerden arkadaşlıkları ‘kültür’ kavramının kendisinde yer edinmeye başlamasına yol açmıştır. Berkeley’deki ilk lisansüstü çalışmaları klinik psikoloji alanında olsa da o bireysel yönelimli klinik psikoloji bakış açısını reddederek kültürel etkenlerle sosyal bağlam üzerinde konuları ele alabileceği sosyal psikolojiye kaymayı tercih etmiştir³.

UNESCO’ya bağlı olan Uluslararası Sosyal Bilim Konseyi’nde (ISSC) başkan yardımcılığı⁴, UluslararasıKültürler Arası Psikoloji Derneği’nin ilk kadın başkanı ve Uluslar Arası Psikolojik Bilimler Derneği başkan yardımcılığı gibi önemli görevlerde bulunmuştur⁵.Kağıtçıbaşı’nın, Türkçe ve İngilizce olarak kaleme aldığı ve çeşitli bilimsel dergi ve kitaplarda yayımlanan 200’e yakın makalesi⁶ile yurt içinde basılmış 18 ve yurt dışında basılmış 12 kitabı bulunmaktadır.⁷ Çalışmalarıyla akademik yaşamı boyunca takdir toplayan Kağıtçıbaşı,“Avrupa Gelişim Psikoloji Kuruluşu 2007 William T. Preyer İnsan Gelişimi Çalışmalarında Mükemmellik Ödülü; 2007 UrsulaGielen Global Psikoloji Kitabı Ödülü; The Academy of SciencesfortheDeveloping World “TWAS üyeliği” (2006); Hollanda İleri Araştırmalar Enstitüsü Üyeliği (2005); Uluslararası Uygulamalı Psikoloji Kuruluşu “Psikoloji Biliminin Uluslar arası Gelişimine Katkı Ödülü” (1998); Kültürlerarası Psikoloji Kuruluşu Onur Üyeliği (1998);

2 A.g.e

3 Kağıtçıbaşı, a.g.e, s.129.

4 “Türkiye Bilimler Akademisi”, <http://www.tuba.gov.tr/news/t%C3%83%C2%BCm-haberler/type/user/mid/107/page/15/id/277/> (Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2017).

5 “WellesleyCollege, AlumnaeAchievementAwards, 1997”, a.g.internet sitesi.

6 “Türkiye Bilimler Akademisi”, <http://www.tuba.gov.tr/news/tuba-ilk-uyelerinden-prof-dr-cigdem-kagitcibasi-vefat-etti/id/1720/> (Erişim Tarihi: 08.07.17)

7 Koç Üniversitesi aylık elektronik haber servisi,

https://crd.ku.edu.tr/sites/crd.ku.edu.tr/files/newsletter/010510/devam_280410_1.html

(Erişim Tarihi:.09.07.17).

*WellesleyCollege Mezunlar Başarı Ödülü (1997); Mustafa Parlar Bilim Ödülü (1996); Hollanda İleri Araştırmalar Enstitüsü Ödülü (1993–94); Amerikan Psikoloji Kuruluşu “Uluslar arası Psikolojinin Gelişmesine Seçkin Katkı Ödülü” (1993); Phi Beta – Kapa (1985); Fulbright Ödülü (1983-84); Sedat Simavi Sosyal Bilimler Ödülü (1980)”*⁸ gibi oldukça saygın ödüllerle taltif edilmiştir.

Özellikle, “Türkiye’de Çocuğun Değeri Çalışmaları ve Aile Gelişim Modeli” ile insan gelişimi ve aile etkileşimini kültürlerarası bir perspektiften inceleyerek bu alandaki çalışmalara öncülük eden Prof. Dr. Çiğdem Kağıtçıbaşı, 1200’ün üzerinde atıf ile en fazla atıf yapılan psikologlardan biridir. TÜBA’nın kurucu üyesi olan Kağıtçıbaşı, TÜBİTAK Bilim Ödülü sahibi ve Anne Çocuk Eğitim Vakfı’nın (AÇEV) da kurucularındandı.⁹ Özellikle, AÇEV ve Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) için yaptığı çalışmalar ve katkıları¹⁰ onun akademik kimliğinin yanı sıra sivil toplum yanının ve sosyal sorumluluk duygusunun da ne denli güçlü olduğunu göstermektedir.

Editörlüğünü Sevda Bekman ve Ayhan Aksu-Koç’un üstlendiği ve “*Çiğdem Kağıtçıbaşı’nın emekliliğinin onuruna ve alana yaptığı katkıları anmak*” amaçlı hazırlanan kitapta¹¹ Kağıtçıbaşı’nın benlik gelişimi, aile ve kültür bağlamında değerli kültürler arası çalışma ve kuramlarına atıfta bulunulmuştur. Söz konusu çalışmalarıyla onun itici güç olduğu bu bilimsel gelişmelerle ilgili uluslar arası pek çok makale bu kitapta derlenmiş ve her bir makalenin başında yazarların Çiğdem Kağıtçıbaşı ile ilgili anılarına ya da görüşlerine yer verilmiştir. Bunlardan bazıları aşağıda alıntılanmıştır:

“Psikolojinin gerçekten uluslararası bir bilim olabilmesi için, dünyadaki çeşitli topluluklar ve kültürlerden kaynaklanan katkılara dâhil olma ve katılım

8 A.g.e

9 Türkiye Bilimler Akademisi”, a.g.y.

10 CNNTÜRK, “Çiğdem Kağıtçıbaşı kimdir? Prof. Dr. Kağıtçıbaşı hayatını kaybetti” <http://www.cnnturk.com/ajanda/cigdem-kagitcibasi-kimdir-prof-dr-kagitcibasi-hayatini-kaybetti> (Erişim Tarihi: 08.07.17)

11 Sevda Bekman ve Ayhan Aksu-Koç (ed.), *Perspectives on Human Development, Family, And Culture*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

gerekmektedir. Bu amaca ulaşmak için çok az psikolog Çiğdem Kağıtçıbaşı'ndandaha sıkı çalışıyor...”¹²

“ÇiğdemKağıtçıbaşı ile ilk 1980'lerin sonlarında, toplumsal ve örgütsel psikolojiye yönelik kültürler arası yaklaşımlarla ilgilendiğim ve Uluslararası Kültürlerarası Psikoloji Birliği'nin kongrelerine katılmaya başladığımda tanıştım. Hem Türkiye'de psikolojiye hem de kültürlerarası psikolojinin en iyi nasıl ilerleyebileceğine ilişkin tartışmalara yaptığı katkılar nedeniyle ona artan saygı duydum...”¹³

“Çeşitli işlevlerle geçen on yıllar boyunca çeşitli IACCP konferanslarında Çiğdem'le tanıştım. Entelektüel açıdan çok değerli bir meslekaşın uzak perspektifi yıllar geçtikçe yakın ve harika bir dostluğa dönüştü. Çalışmaları ve mesajı için Çiğdem'in coşku ve özverisi öğrenciler ve meslektaşları için ilham kaynağıdır. Kişilerarası sıcaklığı ve mizah duygusu onunla olan tüm buluşmaları özel kılar. Onunla çok önemli anlar yaşamamanın ayrıcalıklı olduğunu hissediyorum ve gerçekten daha fazla karşılaşmak isterim.”¹⁴

Söz konusu eserde meslektaşları tarafından benzer görüş ve anılarla sıklıkla onore edilen Kağıtçıbaşı'nın kültürel ve gelişimsel bakış açısı ile aileyi ele aldığı *çocuğun değeri araştırmaları* ve önerdiği *aile değişim modeli* ilgili yazında sıklıkla atıfta bulunulmasının yanı sıra Türkiye'de aile konusunda da en kapsamlı kuramsal bilgileri sunmaktadır. İzleyen alt bölümde bu bilgiler ışığında Türkiye'de aile yapısına ilişkin kısa bir bakış sunulmuştur.

12 John G. Adair, Indigenization, andbeyond: theprocessandextent of psychology'sgrowth as an internationalscience. Perspectives on Human Development, Family, andCulture içinde, yazar Sevda Bekman ve Ayhan Aksu-Koç, 108-125. Cambridge: Cambridge UniversityPress, 2009. S. 3

13 Peter B. Smith, “Insearch of autonomaus-relational self-contrual. Perspectives on Human Development”, Family, and Culture içinde, yazar Sevda Bekman ve Ayhan Aksu-Koç, 108-125. Cambridge: Cambridge UniversityPress, 2009, s. 143.

14 Heidi Keller ve Robin Harwood, “Culture And Developmental Pathways Of Relationshipformation. Perspectives on Human Development, Family, and Culture içinde, yazar Sevda Bekman ve Ayhan Aksu-Koç, 108-125. Cambridge: Cambridge UniversityPress, 2009. s. 157.

2- Çocuğun Değeri Çalışmaları, Aile Değişim Modeli ve Türkiye’de Aile

Kağıtçıbaşı’nın Kültürlerarası Psikoloji disiplini yazınında iyi bilinen ve aileyi gelişimsel olarak ele aldığı *Çocuğun Değeri Araştırmaları*¹⁵ ve *Aile Değişim Modeli*¹⁶ kapsamında sunduğu açıklamalar, Türk aile yapısının anlaşılması için oldukça yararlı bilgiler sağlamaktadır. Kağıtçıbaşı, aile değişim modelinde üç aile prototipi tanımlanmaktadır. Bu üç model, kırsal, tarıma dayalı ve az gelişmiş bölgelerde yaşayan ailelerde sık rastlanan *geleneksel bağımlı aile modeli*, buna zıt olarak sanayileşmiş batı toplumlarında sıklıkla betimlenen *bağımsız aile modeli* ve bu ikisinin bir sentezi durumunda olan *psikolojik (duygusal) bağımlı aile modelidir*. Coğrafi konumu itibarıyla Türkiye, farklı kültürlerin kesiştiği bir ülke olarak aile yapısında da bu özelliğinden etkilenmektedir. Sosyal değişim ile birlikte pek çok Türk aile prototipi ortaya çıkmıştır ancak özellikle Kağıtçıbaşı’nın Aile Değişim Modelinde tasvir ettiği modellerden ikisi Türk aile yapısı için geçerli olarak görünmektedir. Kırsal kesimlerde sıklıkla geleneksel bağımlı model ve şehirlerde psikolojik (duygusal) bağımlı aile modeli bu iki modeldir. Bununla birlikte ailesel toplulukçu bir kültür olan Türkiye’de sosyal değişimle birlikte psikolojik (duygusal) aile modeline doğru kayma süreci gözlenmektedir¹⁷.

15 Çiğdem Kağıtçıbaşı, *The Changing Value of Children in Turkey*. Yayın no 60-E. Honolulu: East-west Center, 1982.

16 Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Family and socialization in cross-cultural perspective: a model of change*. *Cross-cultural Perspectives: Nebraska Symposium on Motivation*, 1989 içinde, yazar J. Berman, 135-200. Lincoln: Nebraska University Press, 1990. Ayrıca bkz. Kağıtçıbaşı, *Family And Human Development Across Cultures: A View From The Other Side*. Matwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 1996, “*A Model of Family Change in Cultural Context*”. *Online Readings in Psychology and Culture* 3, no. 6 (2002): <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1059> (Erişim tarihi: 07.07.17), *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2007.

¹⁷ Bilge Ataca, “*Turkish Family Structure And Functioning*”. **Perspectives on Human Development, Family, and Culture içinde**, yazar Sevda Bekman ve Ayhan Aksu-Koç, 108-125. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, Kağıtçıbaşı, *A Model of Family Change in Cultural Context*, age s.. 6

Çocuğun değeri açısından bakıldığında, ekonomik olarak aileye katkı sağlayan (çocuğun ekonomik değeri) çocuk rolünden, duygusal yönden tatmin eden (çocuğun duygusal değeri) ve ona sosyal kabul sağlayan (çocuğun sosyal değeri) bir sürece doğru evirildiği görülmektedir¹⁸. Genel olarak kırsal kesim de dâhil olmak üzere Türk aile yapısına bakıldığında yapısal olarak çekirdek aile olarak görülmekle birlikte kendine özgü bir niteliği olan, aile üyeleri arasında ilişkilerin güçlü olduğu, duygusal sınırların yakın, etkileşimin ve sosyal mesafenin ise sıkı olduğu işlevsel olarak geniş aile tipine daha yakın bir aile modeli gözlenmektedir. Kağıtçıbaşı¹⁹, Türk şehirli aile tipini özerk ilişki benlik olarak adlandırılan benlik tipinin gelişmesi için uygun bir çevre sağlayan aile ortamı olarak değerlendirmektedir. Bu aile ortamı, özerkliğin desteklendiği, yüksek ilişkililik ve yüksek denetimin bir arada olduğu çocuk yetiştirme stili ile ekonomik bağımsızlığın öne çıktığı batılı aile kültürünün geleneksel ailede duygusal bağımlılık ile harmanlanmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu benlik tipi hem özerkliğin hem de yakınlık ve ilişkiselliğin bir arada olduğu, toplulukçu bir kültürde bireyselliğin de korunduğu bir benlik olarak yorumlanabilir.

¹⁸ Bilge Ataca, **Turkish family structure and functioning, Age**, s.108-125, Çiğdem Kağıtçıbaşı, **The Changing Value of Children in Turkey**.»Yayın no 60-E. Honolulu: East-West Center, 1982

¹⁹ Çiğdem, Kağıtçıbaşı, **Family and Human Development Across Cultures: A View from the Other Side**.Matwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 1996. Ayrıca aynı yazar bkz. “*Autonomy And Relatedness In Cultural Context: Implications for Self And Family.*” **Journal of Cross-cultural Psychology**, no. 36 (2005): 403-422, **Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji**. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2007

3.Sonuç

Çocuğun değeri çalışmaları ve aile değişim modeli, kültürde ve toplum yaşantısında zamana yayılmış değişim sürecinin aileye yansımaları ve bu aile ortamının benlik gelişimine ve kişiler arası ilişkilere etkisini analiz edebilmek için ilgili yazına kazandırılmış değerli kuramsal yaklaşımlardır. Kùltürler arası psikoloji disiplini, içinde yaşadığımız dünyanın çok kültürlü kimliğinin bizler için aynı zamanda bilimsel bir zenginlik olduğunu düşündürmektedir. Çiğdem Kağıtçıbaşı, kariyerinin başlarında bu zenginliğin önemini yakalayabilmiş ve eserlerine yansıtılmış değerli bir insanı olarak saygın bir yer edinmiştir.

Çiğdem Kağıtçıbaşı ismi, psikoloji bilimi açısından Türkiye’de akademik yolculuğa yeni başlayan araştırmacılara önemli bir rol modelidir. 2 Mart 2017 tarihinde vefat eden Çiğdem Kağıtçıbaşı’nın kariyeri ve bilime yaptığı katkılar ile yukarılara taşıdığı çita, psikoloji alanından çalışan tüm araştırmacılar için bir yandan ulaşılması güç bir noktayı diğer yandan da önemli bir motivasyon kaynağını ifade etmektedir.

KAYNAKÇA

Adair , John G.; “Indigenization, and beyond: the process and extent of psychology’s growth as an international science. *Perspectives on Human Development, Family, and Culture*, (ed. Sevda Bekman ve Ayhan Aksu-Koç). Cambridge: Cambridge University Press, 2009, ss. 3-16.

Ataca, Bilge; “Turkish family structure and functioning” *Perspectives on Human Development, Family, and Culture*, (ed. Sevda Bekman ve Ayhan Aksu-Koç). Cambridge: Cambridge University Press, 2009, ss. 108-125.

Bekman, Sevda ve Aksu-Koç, Ayhan (ed.); Perspectives on Human Development, Family, And Culture, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem; *The Changing Value of Children in Turkey*, Yayın no 60-E. Honolulu: East-west Center, 1982.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem; “Family and socialization in cross-culturalperspective: a model of change. Cross-cultural Perspectives” *Nebraska Symposium on Motivation*, 1989, yazan J. Berman, 135-200. Lincoln: Nebraska UniversityPress, 1990

Kağıtçıbaşı, Çiğdem; *Familyand Human Development Across Cultures: A ViewfromtheOther Side*. Matwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 1996.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem; “CrossingtheBosphorus: Toward a sociality relevant and culturally sensitive career in psychology,” in M. H. Bond (ed.), *Working at the Interface of Cultures: 18 Lives in Social Science*(London: Routledge, 1997) sf. 126-137

Kağıtçıbaşı, Çiğdem; “A Model of Family Change in CulturalContext.” *Online Readings in Psychologyand Culture* 3, no. 6 (2002): <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1059>

Kağıtçıbaşı, Çiğdem; “Autonomy and relatedness in cultural context: Implications for self and family” *Journal of Cross-cultural Psychology* ,no. 36 (2005): 403-422
Kağıtçıbaşı, Çiğdem; *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2007

Keller Heidi ve Harwood Robin; Culture and developmental path ways of relationship formation. *Perspectives on Human Development, Family, and Culture*, (ed. Sevda Bekman ve Ayhan Aksu-Koç). Cambridge: Cambridge UniversityPress, 2009, ss. 157-177.

Smith, Peter B.; Insearch of autonomaus-relational self-contrual. *Perspectives on Human Development, Family, and Culture*, (ed. Sevda Bekman ve Ayhan Aksu-Koç). Cambridge: Cambridge University Press, 2009, ss. 143-156